

Rapport 2010:21

Arkeologisk efterundersökning

Markisfundament vid Å Caféet Kv Gästgivaren 3, Söderköping

RAÄ 14

Kv Gästgivaren 3

Söderköpings stad och kommun

Östergötlands län

Mats Magnusson

Markisfundament vid Å Caféet

Kv Gästgivaren 3, Söderköping

Inneh ll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning.	4
Syfte och frågeställningar.	6
Metod och dokumentation	6
Resultat och tolkning	6
Referenser	7
Tekniska uppgifter.	8
Bilaga 1. Ritningar	9

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM
AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

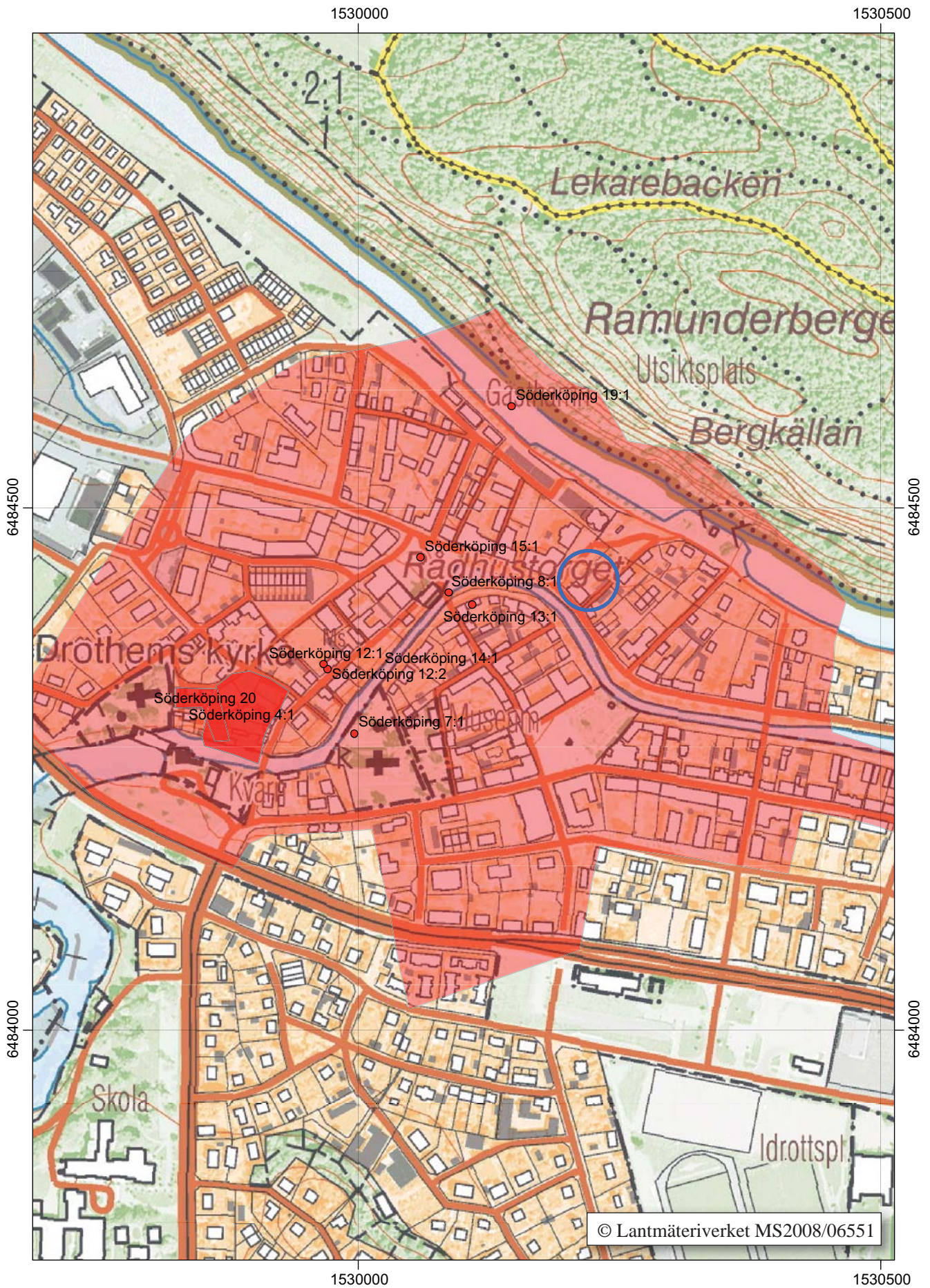
Sammanfattning

Östergötlands länsmuseum utförde den 13 april 2010 en arkeologisk efterundersökning efter det att tre schakt för markisfundament hade handgrävts på Å Cafés tomt i kv Gästgivaren 3, Söderköpings stad och kommun. Arbetet utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen Östergötland.

De tre schakten innehöll brandlager och stenar. Stenarna i två av schakten bildar eventuellt en sammanhängande syllstensgrund från efterreformatorisk tid.

Mats Magnusson
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur Fastighetskartan, blad 086 65 och 086 66, med undersökningsområdet markerat (blått). Skala 1:5 000.

Inledning

Den 13 april 2010 informerades Länsstyrelsen Östergötland om att schaktningar, utan beslut enligt kulturminneslagen, utförts på Å Caféets tomt i kv Gästgivaren 3, Söderköping. Tre schakt hade upptagits, mellan de flankerande gårdshusen, på gården till Å Caféet. Byggnadslov fanns för de markisfundament som skulle gjutas men däremot fanns inget länsstyrelsebeslut för ingrepp i lagstadgad fast fornlämning (RAÄ 14, Söderköpings medeltida stadsområde, vilket gäller hela Söderköpings innerstad). Länsstyrelsen gav Östergötlands länsmuseum i uppdrag att göra en efterundersökning av platsen.

Länsstyrelsebeslut behövs alltid vid markingrepp inom lagskyddad fornlämning, i detta fall Söderköpings medeltida stadsområde, oavsett grävdjup. Medeltida kulturlager och konstruktioner har i Söderköping visat sig ligga så grunt som 0,2 m under dagens markyta inom en del kvarter (t ex Hagatorget), medan dessa lager på andra platser är helt bortgrävda sedan tidigare. Det är Länsstyrelsen Östergötland som avgör om ett markingrepp ska stå under arkeologisk bevakning eller om detta, utifrån kunskap om tidigare arkeologiska resultat, inte krävs.

Uppdragsgivare var Länsstyrelsen Östergötland som även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvariga för förundersökningarna var Emma Karlsson och Mats Magnusson. För rapporten svarade undertecknad.

Områdesbeskrivning

Söderköping är belagt i det skriftliga källmaterialet från mitten av 1200-talet. Redan under 1000-1100-talen var dock bebyggelse etablerad på platsen och orten fungerade sannolikt som en centralort för det omgivande landskapet. Staden växte fram där Storån och Lillån möts och från dessa vattendrag var det möjligt att nå både Östersjön och Östergötlands inland. Sannolikt bidrog uppgrundningen av hamnområdet under senare delen av medeltiden till att staden under 1600-talet förlorade sin särställning till förmån för Norrköping och Valdemarsvik (Broberg & Haselmo 1978).

Det arkeologiska källmaterialet har påvisat att en tät och regelbunden stadsbebyggelse var under uppbyggnad från tidigt 1200-tal. År 1235 anlades ett franciskanerkloster strax norr om Drothems kyrka. I anslutning till klosterlämningarna har man funnit vad som eventuellt skulle kunna vara en föregångare till Drothems kyrka (Hörfors 1993a). Drothems kyrka blev sedermera landsförsamlingens kyrka. Den nuvarande S:t Laurentii kyrka uppfördes tidigast i slutet av 1200-talet som stadsförsamlingens kyrka, men finns belagd som församling redan 1253. Syd-

väst om S:t Laurentii kyrka låg Bossgården som antas ha varit en kungsgård och S:t Laurentiis föregångare skulle eventuellt ha kunnat vara dennes gårdskyrka (Hörfors 1993b). S:t Ilians kyrka omnämns för första gången 1307 vid en donation (SDHK-nr 2215) men har tidigare antagits vara äldre. Ett hospital anlades väster om staden under 1200-talet (Ljung 1949). År 1330 omnämns Helgeandshuset och under 1400-talet anlades tre kapell i staden (Tesch 1987).

Rådhusorget med dess hamn var Söderköpings hjärta och omgavs av Bergskvarteret i norr, Vintervadskvarteret i väst-sydväst samt Hagakvarteret i öst-sydväst. Ågatan, med den idag kulverterade Lillån, bildar gräns mellan Bergskvarteren och Vintervadskvarteren. Söderköpings äldsta stadslämningar bör kunna återfinnas i området närmast Rådhusorget och de därifrån utgående vägarna/vattenvägarna. Gatunätet inom Söderköpings centrala delar har också visat sig i stort vara det samma som under medeltiden med vissa förskjutningar och den skillnaden att en hel del mindre gränder försvunnit under årens lopp. Det aktuella undersökningsområdet ligger i Bergskvarteret och i direkt anslutning till det som under medeltiden var stadens hamn.

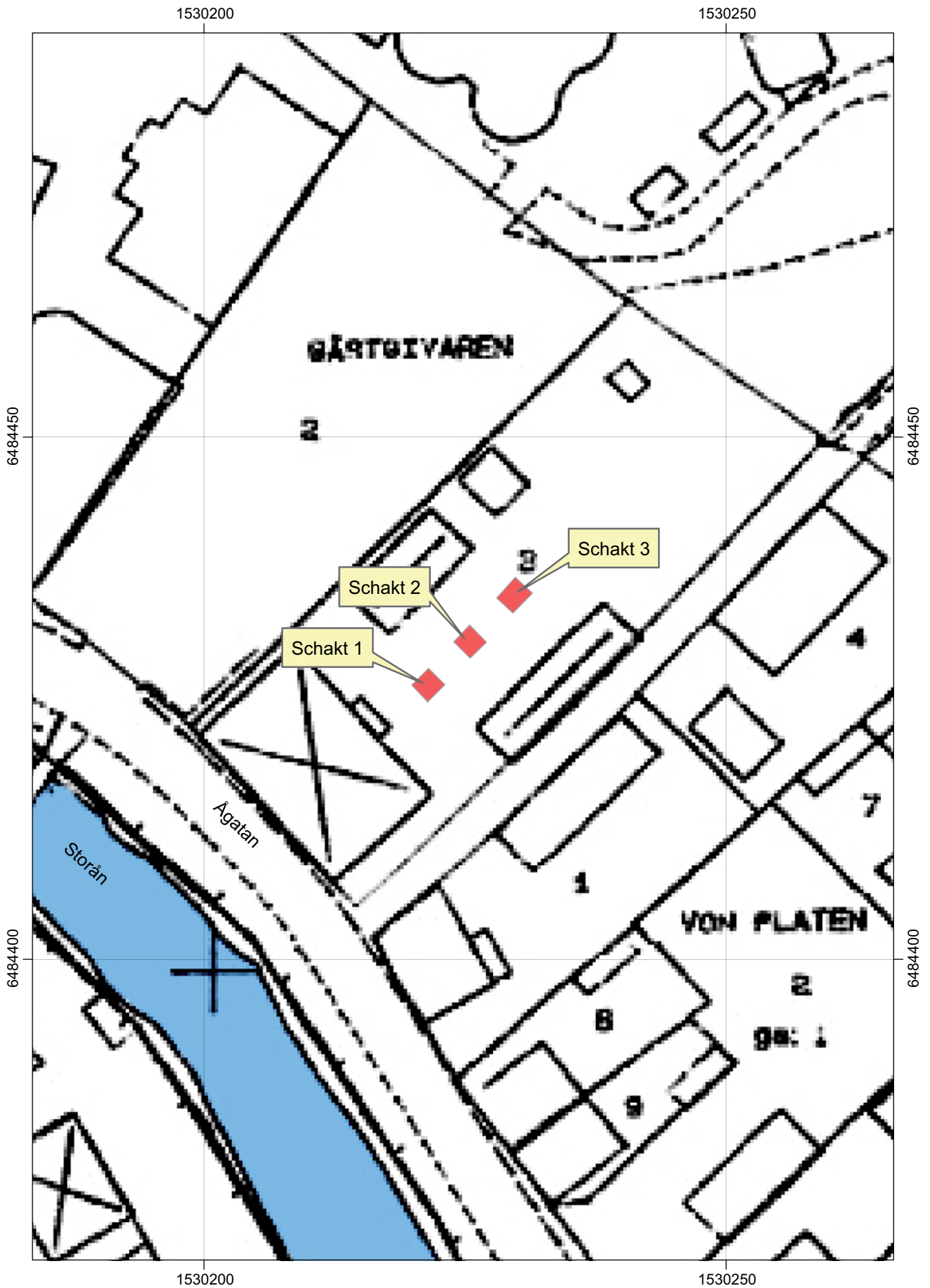
Flera arkeologiska undersökningar har tidigare utförts i kv Gästgivaren och i grannkvarteret von Platen. Vid byggandet av Stadshotellet 1909 utfördes en mindre arkeologisk undersökning i kv Gästgivaren. Här framkom en kavelbrogata och en mängd fynd däribland äldre rödgods, yngre svartgods och äldre stengods (SR 27).

Vid schaktandet för nya VA-ledningar 2002 i kv Gästgivaren 2 påträffades flera äldre gatunivåer och kvartersbebyggelse (Magnusson i manus). År 2006 utfördes en arkeologisk förundersökning i samband med schaktandet för dagvattenbrunnar, lyktstolpsfundament och nya träd i kv Gästgivaren 2. Vid förundersökningen framkom kavelbroar och rester efter byggnader (Magnusson i manus).

År 2009 utfördes en arkeologisk förundersökning vid en tillbyggnad av ett hus i kv von Platen 1. Vid schaktningen påträffades en syllstensrad direkt under markytan och ett brandlager bestående av rödbränd sand med inslag av sot och kol (Magnusson 2009).

I kv von Platen 2 framkom vid en undersökning 1976 lämningar efter en tidigmedeltida hamnanläggning och stenpir, daterat genom fynd av äldre vendiskt svartgods till 1000-1100-tal. Dessutom påträffades lämningar efter byggnader och kavelbroar från högmedeltiden (Tesch 1985).

Vid schaktandet för en telestation i kv von Platen 2-3, år 1977, påträffades kulturlager på ca 0,5 m djup som fortsatte ner till ca 3,0 m djup. Kulturlagren innehöll bl a lämningar efter kvartersbebyggelse från

Figur 3. Utdrag ur Adresskartan över Söderköping, med schakten markerade i rött. Skala 1:500

perioden 1200 – 1400-tal. Tolkningen av resultaten var att området tycks ha varit tätare bebyggt under 1200-talet för att under 1300- och 1400-talen ha haft en mer reglerad tomtindelning. Fynden tyder på att det under 1300-talet förekommit benhantverk/benindustri samt ett färgeri för textilier inom området (Jacobsson 2007).

I kv von Platen 3 fann man vid en undersökning 1991 byggnadslämningar (eventuellt kavelbro) från 13- 1400-talet som låg ut mot Kanalgatan (Tagesson 1991). Vid en 380 m lång schaktning för nya VA-ledningar längs Ågatan under 1991-1992 passerades både kv Gästgivaren och kv von Platen. Området söder om kv Gästgivaren 3 var stört av sentida ledningar och utfyllnadslager. I höjd med kv Gästgivaren 2 framkom flera stora stenar och stockar vilka skulle kunna vara rester efter hamnkonstruktioner. Stora delar av området i Ågatan utanför kv von Platen visade sig vara stört av recenta aktiviteter men bebyggelse-rester kunde skönjas längs profilen mot von Platen 3 (Lindgren-Hertz 1996).

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska efterundersökningen var att se om fast fornlämning hade berörts av ingreppen och i så fall i vilken omfattning. Fornlämningar som framkommit skulle dokumenteras avseende karaktär och utbredning samt om möjligt dateras.

Resultatet från förundersökningen skulle även kunna ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet.

Metod och dokumentation

Schakten, som var handgrävda, dokumenterades med digitalfotografering och planritningar. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.

Resultat och tolkning

Två av de tre schakten hade en storlek av ca 2,0 x 2,0 m medan det tredje schaktet var ca 2,4 x 2,0 m stort. Schaktdjupet var ca 0,45 m i alla schakten. Stenar som under grävning avlägsnats ur schakten hade lämnats vid dess kanter vilket tydligt visade att schakt 3 hade innehållit en större mängd sten. I de båda andra schakten hade endast ett fåtal stenar tagits bort. Schakten hade, under ett gruslager, grävts ner ca 0,2 m i en blandning av kulturlager, utfyllnadslager och brandlager.

Schakt 1

Tydliga brandlager framträdde mot botten av schaktet och bestod av kol/sot och rödbränd lera/sand. Bitvis fanns också ett sotigt mörkgrått kulturlager bevarat i botten. I schaktets norra hörn var en ca 0,4 m stor sten i profilkanten, ca 0,4 m under markytan. En elledning var nedgrävd på ca 0,3 m djup i NV-SO riktning.

Figur 4. Schakt 1. Bilden tagen från norr. Foto Emma Karlsson, ÖLM.

Schakt 2

I schaktet fanns flera större stenar på ursprunglig plats och ett antal mindre stenar utmed den sydvästra schaktväggen. De större stenarna låg på rad, ca 0,2 m under markytan, orienterade i SV-NO riktning där den avslutande, sydvästligaste, stenen var ca 0,7 x 0,5 m stor med flat ovansida. I övrigt fanns även i detta schakts väggar brandlagerlinser fast inte lika omfattande som i schakt 1. Schaktbotten bestod av ett heterogent lager med gråbrun, humös lera med inslag av kol och tegelfragment.

Figur 5. Schakt 2 med syllstenar. Bilden tagen från söder. Foto Emma Karlsson, ÖLM.

Schakt 3

I schaktet hade en större mängd stenar (0,2-0,3 m stora) grävts upp. Enligt representanter för Å Caféet hade stenarna påträffats i hela schaktet. Längs schaktets nordvästra vägg låg två större stenar kvar på ursprunglig plats ca 0,4 m under markytan. Dessa stenar ligger i linje med stenraden i schakt 2 och har samma orientering. Då dagens marknivå sluttar något ner mot Storån innebär det att stenarna i schakt 3 ligger ungefär i samma ursprungliga nivå som stenarna i schakt 2. Mot botten av schaktet framträdde ett brandlager liknande det i schakt 1 med kol/sot och rödbränd lera/sand.

Figur 6. Schakt 3 med den nordostligaste syllstenen. Bilden tagen från söder. Foto Emma Karlsson, ÖLM.

Tolkning

Tolkningen försvåras av att en hel del stenar var bortplockade ur schakten, men stenar av större storlek lämnades kvar på ursprunglig plats. De större stenar som framkom i schakt 2 och 3 låg på rad med en SV-NO orientering samt låg på ungefär samma nivå. Tolkningen är att dessa stenar bildar en syllstensgrund tillhörande en byggnad som fortsatt nordväst om schakten. Troligen är den stora, flata stenen i schakt 2 en hörnsyll vilken därmed skulle utgöra byggnadens södra hörn.

Stenarna är lagda i en ränna då en nedgrävning syns i de omgivande brand- och kulturlagren. Detta visar att konstruktionen är av senare datum än de omgivande lagren. Brand- och kulturlagren innehöll fragment av yngre rödgods av efterreformatorisk typ. På Häradsekonomiska kartan från 1868-77 tycks kv Hertigen 3 vara bebyggt med samma tre byggnader som står än i dag vilket tyder på att den nu påträffade byggnaden rivits före denna period. Syllstensgrundens tillkomst bör därför kunna placeras i 16-1800-talet.

Referenser

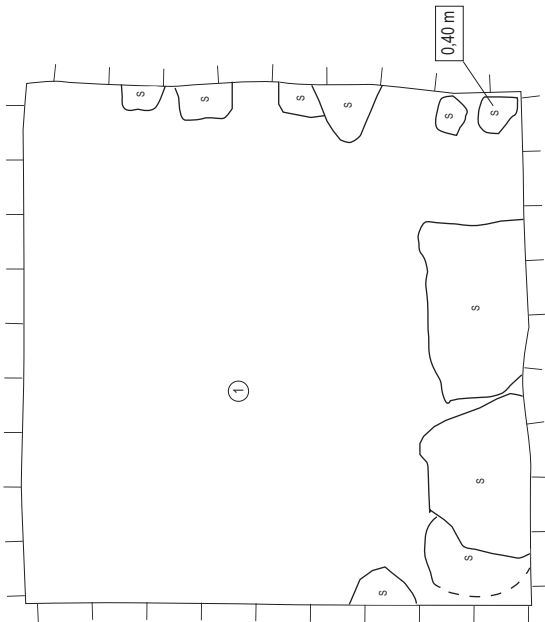
- Broberg, B. & Hasselmo, M. 1978. *Söderköping. RAÄ & SHM Rapport. Medeltidsstaden 5*. Stockholm.
- Hörfors, O. 1993a. *Lämningar av Söderköpings Gråbrödrakonvent vid kv Hospitalsstugorna 7*. Söderköpings stad och kommun, Östergötland. Rapport Östergötlands länsmuseum. Linköping.
- Hörfors, O. 1993b. *Grav från 1700-tal och medeltida murrester på S:t Laurenti kyrkogård*. Söderköpings stad och kommun, Östergötland. Rapport Östergötlands länsmuseum. Linköping.
- Jacobsson, B. 2007. *Kv Von Platen 2-3*. Söderköping, Östergötland. Rapportsammanställning, Riksantikvarieämbetet UV Mitt.
- Lindgren-Hertz, L. 1996. *Ågatan, mellan Nybrogatan och Rådhusorget*. Söderköpings stad och kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet UV Linköping, rapport 1996:51. Linköping.
- Ljung, S. 1949. *Söderköpings historia. Första delen. Tiden till 1568*. Lund 1949.
- Magnusson, M. 2009. *Tillbyggnad av hus i kvarteret von Platen. Kv von Platen 1/Ågatan 29*, Söderköpings stad och kommun. Östergötlands länsmuseum, rapport 2009:61. Linköping.
- Magnusson, M. 2010. *kv Gästgivaren 2 – arkeologiska förundersökningar 2002 och 2006*. Rapport i manus. Östergötlands länsmuseum.
- Tagesson, G. 1991. *Kv Von Platen 3*. Söderköping, Östergötland. Östergötlands länsmuseum, rapport. Linköping.
- Tesch, S. 1985. *Vid Storåns kant*. Söderköpings stad och kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet UV Linköping, rapport 1985:18. Linköping.
- Tesch, S. 1987. *Söderköping. Med bidrag av M. Hasselmo. Andrae, Lamm & Hasselmo (red). 7000 år på 20 år. Arkeologiska undersökningar i Mellansverige*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Stadsarkeologiskt Register (SR)
- Svenskt diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev. SDHK-nr 2215, DS 1558.

Tekniska uppgifter

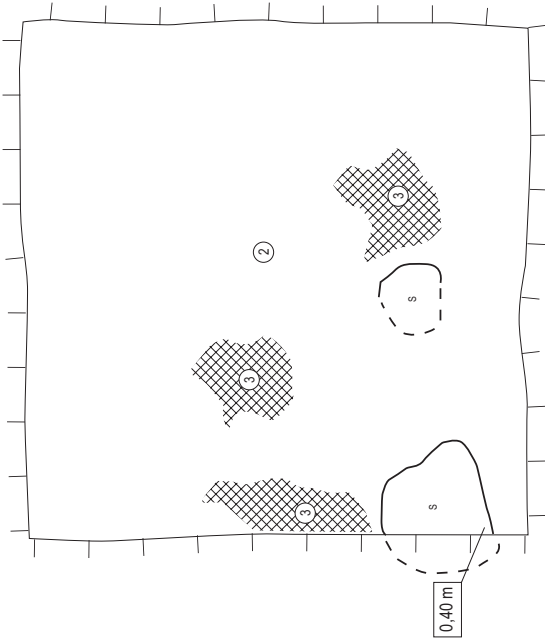
Område	kv Gästgivaren 3
Stad	Söderköping
Kommun	Söderköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 14
Ekonomiska kartans blad	086 66 (8G 6g Söderköping)
Koordinater	X 6484430, Y 1530225
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning, antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens dnr	Muntligt
Länsstyrelsens handläggare	Carin Claréus
Länsstyrelsens beslut	Muntligt
ÖLM dnr	210/10
ÖLM projektnr	531094
Uppdragsgivare	Länsstyrelsen Östergötland
Kostnadsansvarig	Länsstyrelsen Östergötland
Projektledare	Emma Karlsson, Mats Magnusson
Rapportarbete	Mats Magnusson
Grafik	Mats Magnusson
Fältarbetstid	2010-04-13
Totalt undersöktes	Ca 13 m ² /6 m ³
Fynd	Nej
Foton	Digitala
Analyser	Nej
Grafik	Mats Magnusson
Renritning	Johan Levin
Grafisk form	Johan Levin
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2010:21 © Östergötlands länsmuseum

Dnr 210/10:1

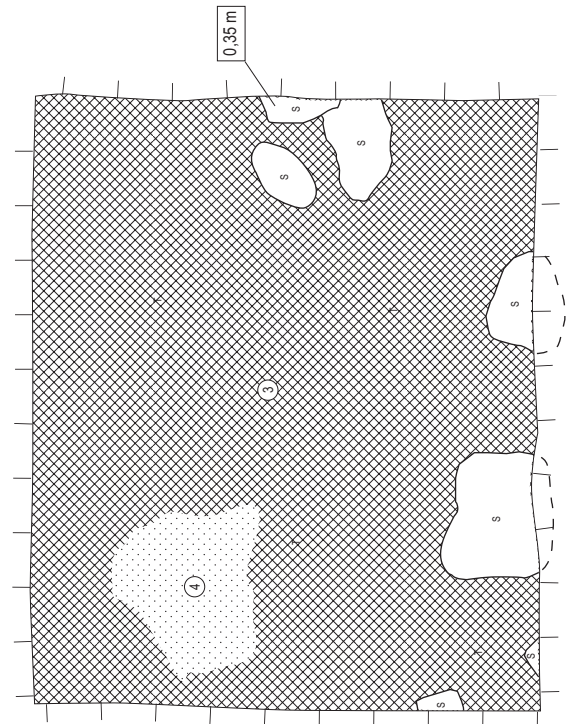
Schakt 2

Schakt 1

Schakt 3

1. Gråbrunt kulturlager.
2. Mörkgrått kulturlager.
3. Brandlager med kollinser, bränd lera och ensstaka tegelbitar/fragment.
4. Rödbränd lera/sand.

Acaféet
 kv Gästgivaren 3
 Söderköpings stad och kommun, Ög
 RAÅ 14
 Planritning
 Skala 1:20
 Dnr 210/10
 2010-04-13 Emma Karlsson
 Renritning Johan Levin

Östergötlands länsmuseum utförde den 13 april 2010 en arkeologisk efterundersökning efter det att tre schakt för markisfundament hade grävts på Å Caféets tomt i kv Gästgivaren 3, Söderköpings stad och kommun.

De tre schakten innehöll brandlager och stenar. Stenarna i två av schakten bildar eventuellt en sammanhängande syllstensgrund från efterreformatorisk tid.